

17. YÜZYILDA GAZİANTEP’TE AİLENİN YAŞADIĞI MEKÂN: EV (ÖZELLİKLERİ VE FİYATLARI)

İsmail KIVRIM

Özet

İnsanlar kendilerini soğuktan, sıcaktan veya dışarıdan gelecek her türlü tehlikeye karşı koruyan evlerini yaşadıkları çevrede bulunan malzeme ve iklim şartlarına göre inşa etmişlerdir. Gaziantep evleri de bölgede bol miktarda bulunan taştan yapılmıştır. Sıcak iklim bölgelerine yakınlığı nedeniyle evler (odalar) bir avlu etrafında şekillenmiştir. Bunun sonucu olarak evlerin oda sayısı artmıştır. Ev satış kayıtlarından; evin, alan ve satanın unvanlarını, hangi mahallede olduğunu, sınırlarını, oda sayısını, diğer müstemilatını, fiyatını ve niçin satıldığını öğrenmekteyiz.

Anahtar kelimeler: Gaziantep, ev, oda, avlu, mağara.

The Venue where the Families who Lived in Gaziantep in the 17th Century: House (Properties and Prices)

Abstract

People have built their houses, that protect themselves from severe cold/hot weather conditions and from all other types of danger that may come from outdoors, with the use of materials available around and also by considering the climatic conditions. Traditional Gaziantep houses have been constructed from the stones which are richly available in the district. The houses (rooms) have been generally designed around a court by considering hot climatic conditions. As a result, the number of rooms in the houses has been increased. From the sales records, one can find information on the houses; the identities of the buyers/sellers, the district, the borders, the number of rooms, other features, the sale prices and as the reason of why it was sold.

Key words: Gaziantep, house, room, court, cave.

Giriş

Tüm canlıların olduğu gibi insanın da barınma ve korunma ihtiyacı vardır. Bu yüzden insanın yaşadığı çevrenin, coğrafi şartlarına uygun olarak dış etkenlerden korunmak üzere meydana getirdiği ve içinde barındığı fiziksel yapıya ev adı verilmektedir.

Ev, gündelik hayat içinde aile yaşantısı için düşünülmüş, yalnızca bu yaşantı biçiminin gereklerine uygun olarak inşa edilmiş bir yapıdır. Bu yapının başlıca özelliği, aile yaşantısını dış dünyadan soyutlayan, ona mahremiyet kazandıran koruyucu bir mekân olmasıdır.

Bütün toplumlarda ev, ailenin barınağı olarak işlev görmüştür. Bu yüzden ev ile aile kavramı örtüşmüş haldedir (Alkan 1992: 762). Anadolu’da evlenen erkeklere “*Ev bark sahibi oldu.*” denilirken (Aksoy 1996: 53-56), “*Dünyada mekân, ahirette iman*” şeklindeki atasözü, ev kavramının kültürümüzdeki yerini göstermektedir.

Evler bölgelere göre farklılık gösterebilir. Bu farklılıkların çeşitli sebepleri vardır. Bunlar: iklim, jeolojik yapı (Eldem 1984: 58), yapı malzemesi, toplum yapısı (Günay 1999: 30), toplumun üretim durumu (Eldem 1984: 58), tarihi, kültürel ve dinî yapısı olarak sıralanabilir.

Türk evinin oluşmasında İslâm aile yapısı kadar (Kuban 1995: 228) göçebe çadır kültürü de etkili olmuştur. Osmanlı şehirlerinde Balkanlara kadar uzanan geniş coğrafyada ev yapımında ağaç, kerpiç ve kireç gibi daha az dayanıklı malzemelerin kullanılması göçebe kimliğinin bir parçası gibi düşünülebilir. Türkler, İslâm’ın dünya görüşü ile göçebe kültürünü birleştirmiş, bu dünya yaşamının geçici, gerçek yaşamın ahirette olduğu düşüncesiyle dinî ve sosyal yapılarını daha dayanıklı malzeme olan taştan yaparken, kendi konutlarını daha dayanıksız malzemelerden yapmışlardır (Ayvazoğlu 1992: 770-771).

Bu çalışmada 17. yüzyılın ikinci yarısında Gaziantep evlerinin özellikleri ve fiyatları, satış sebepleri konu edilmektedir. Çalışmamızın ana kaynağı Gaziantep şer’iye sicilleridir. Önce diğer kaynaklardan ev plân tipleri verildikten sonra Tablo 1’deki sicillerde satışları tescil edilen evlerin bölümleri, fiyatları, satıcı ve alıcıların unvanları ve satışın niçin yapıldığı verilmeye çalışılacaktır.

Tablo 1. Çalışmamızın Ana Kaynağını Oluşturan Gaziantep Şer'iyeye Sicillerinin Defter Numaraları ve Tespit edilen Ev Satış Sayıları

Defter No	Ev Satışı Sayıları	Defter No	Ev Satışı Sayıları
20	34	32	21
21	28	33	79
22	19	34	65
24	19	35	35
25	50	36	28
26	25	39	19
27	27	40	24
29	11	43	18
30	19	47	13
31	8		
Toplam			542

Evin Yapısal Özellikleri

Türk ailesi yakın bir zamana kadar geniş bir yapıya sahipti. Yaşamının büyük bir kısmını evinde geçiren kadının çeşitli görevleri vardı. Bunlar; yemek pişirmek, çamaşır yıkamak, kışlık erzak hazırlıkları yapmak vb.dir. Bütün bu işler için evin planlarında farklı mekânlar ayırmak gerekmektedir. Anadolu'nun aynı kültür özelliklerine sahip yörelerinde ev, aile ve kadın hayatı bu şekildedir. Böylece ev ile aile arasındaki ilişkiler bütün bölgelerde aynı kalmakta fakat farklı iklimler plan yapısını etkilemektedir.

Sıcak iklimin etkisi; İslâm dininin aile yaşantısının gizliliğine verdiği önem ve aile yapısının ataerkil olmasından dolayı Gaziantep evleri kendi içine dönük bir avlu etrafında biçimlenmiştir. Bu tür ev planlarına sofasız ev planı denilmektedir (Eldem 1968: 27). Tespit ettiğimiz satışlarla ilgili kayıtlarda sofaya rastlanmazken, bu evlerin tamamında avlu bulunmaktadır. Bu evlerde avlu alt katlarda sofa vazifesi görürken, üst katlarda ev, harici merdivenler ve balkon şeklinde galeriler ile avluya bağlanmıştır. Bu durumda evin merkezi açık

avlundur. Bu plan tipi Türk evinin en yalın durumudur. Odalardan birbirine geçişte her defasında evin dışına çıkılır (Eldem 1968: 27).

Sofasız evlerin en basit şekli tek odalı ev şeklindedir. Burada ev yalnızca bir gözden, yani bir odadan meydana gelir (Eldem 1968: 27). Bu evlerde avlu üzerinde başka haneler ve servis yerleri de bulunmaktadır. Bu grup evlere el-hâc Musa'nın Tövbe Mahallesi'ndeki, Mehmet'e sattığı, bir oda (*beyt*), bir kiler, bir mutfak (*matbah*) ve avlusunda bir çeşme bulunan evini örnek verebiliriz (GŞS 25-156/4). Bundan sonra bir buçuk ve iki odalı evler gelir. Bir büyük (*beyt-i kebir*) ve bir küçük (*beyt-i sagir*) odalı evlere "bir buçuk odalı evler" denilmektedir. Bu tür ev sayısı fazla değildir. Satışı yapılan 542 evden sadece 25'i bu grup evdir. Bir buçuk odalı evlere örnek olarak, el-hâc Ahmet'in Molla Abdülgani'ye sattığı Çukur Mahallesi'ndeki, bir aşağıda büyük oda (*tahtanî beyt-i kebir*), bir hazine, bir aşağıda küçük oda (*tahtanî beyt-i sagir*), bir hazine, bir mutfak, su kuyusu ve avlusu bulunan evini gösterebiliriz (GŞS 33-306/3). İki odalı evlere de en güzel örnek İbn-i Eyüb Mahallesi'nde Ali Beşe'nin Ali'ye sattığı evdir (GŞS 33-173/3). Evin, bir aşağıda oda (*tahtanî beyt*), bir yukarıda oda (*fevkânî beyt*), hazine, mahzen, tuvalet (*kenef*), avlusu ve su kuyusu bulunmaktadır.

Sofasız plan tipinde yer alan evlerde odalar ikiden daha fazla olabilir ve yine bir sırada yer alır. Fakat bu şekilde üç, dört odadan fazlası bir araya getirilmeyip; odaların adedi fazlaştıkça eve bir veya iki kanat ilave edilir. Daha doğrusu avlunun diğer yüzleri de ev ile çevrilir (Eldem 1968: 28). Üç odalı eve en güzel örnek Abdurahman'ın, İbn-i Eyüb Mahallesi'ndeki Hüseyin Beşe'ye sattığı evdir (GŞS 43-128/3). Evin özellikleri; dışarısında (*hariciyesinde*) Yukarıda bir oda ve avlu, içerisinde (*dâhiliyesinde*) bir yukarı oda ve bir aşağı oda, bir mutfak, iki mağara ve avlusunda su kuyusu bulunmaktadır. Dört ve daha fazla odalı evlerin adedi fazla olmayıp, bu evlere konak tipi evler diyebiliriz. Bu tip evlere örnek olarak, Aziz Sancağı Mütesellimi olan Şeyh Ali Bey'in Ayıntâb Mütesellimi olan Ramazan Ağa'ya Çukur Mahallesi'ndeki sattığı evi gösterebiliriz (GŞS 24-132/1). Ev dâhiliye ve hariciye diye iki kısımdan meydana gelmektedir. Dâhiliye denilen bölümünde ise; iki oda ve bir hazine, bir eyvan, iki küçük oda, bir mutfak ve avlu ile avlusunun içinden geçen bir su ırmağı bulunmaktadır. Hariciye denilen bölümde ise, iki yukarı oda, bir eyvan, bir kahve odası ve altında ahır, bir develik, iki aşağıda küçük oda, katır ahır ve avludan meydana gelmektedir. Bu tür evlere bir diğer örnek ise Bostancı Mahallesi'nde Ahmet Bey'in, bitişik komşusu Hüseyin Ağa'ya sattığı evdir (GŞS 26-37/3). Evin özellikleri; bir genişli yukarı oda, bir hazine, bir eyvan, bir aşağıda küçük oda, bir ahır, mukabelesinde (karşısında) bir yukarıda oda ve hazine, altında ambar, ahır ve avlusunda su kuyusundan ibarettir.

Ev satış kayıtlarına göre Gaziantep evinin iç bölümleri şunlardır;

Eyvan, geleneksel Türk Evi'ndeki sofa kullanımının iklim koşullarına göre değişerek, Güneydoğu Anadolu Bölgesine göre aldığı şekildedir. Gaziantep evlerinde eyvan, iki yanına aldığı odalarla birlikte plâni oluşturan ana birimdir (Eldem 1968: 29). Taş bir merdivenle çıkılan eyvan, yanındaki odalara açılan yüzeylerde oda kapıları ve pencereleri olan, arka yüzeyi kapalı veya bir kapı ve pencerelerle başka bir odaya bağlantılı, üzeri tonoz veya çatı ile örtülü, ön tarafı avluya bakan bölümdür. Satışı yapılan 542 evden 38'inde eyvan bulunmaktadır (%7). Hatta bu evlerin bazıları 2 eyvanlıdır (GŞS 24–132/1). Bu verilerden Gaziantep evlerinde eyvanın fazla yaygın olmadığı görülmektedir.

Oda, evin en önemli birimidir. Türk evlerinde oda bir ailenin günlük yaşamındaki temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekildedir. Gündüz oturma odası işlevini gördüğü gibi gece de yatak odası vazifesini yapar. Yüklüklere kaldırılmış olan yataklar, yorganlar gece çıkarılıp yerlere serilir. Oda aynı zamanda yemek odasıdır. Yemek zamanı yere serilen örtü üstüne bir sini konularak, sofrta hazırlanır ve yemek bu sininin çevresine oturularak yenir. Misafir geldiği zaman da misafir odası özelliğini alır. Odanın değişik eylemlere cevap vermesi göçebe kültüründen kalmaz. Göçebelikte yaşam biçimi olan çadır, yerleşik hayatta odadır (Günay 1999: 46).

Gaziantep evleri sofasız plan tipinde olduğu için, odalar avluda yan yana dizilmek suretiyle evi oluştururlar. Bu evlerdeki odaların her biri avluda bağımsız bir oda, âdetta bir ev gibi oluşmuştur. Bu nedenle ev satış kayıtlarında oda kelimesi yerine Arapça ev anlamına gelen *beyt* kelimesi daha sıkça kullanılmıştır. (*Oda kelimesi sadece 51 satış belgesinde geçmektedir %10*).

Odaya eşikten girilir, eşik; asıl odanın zemininden 25–30 cm daha düşük taş veya mermer döşelidir. Ayakkabılar burada çıkarılır ve odanın içine çamur veya tozun girmesi engellenir. Eşik, aynı zamanda yıkanma yeridir. Orada hem duş yapılabilir, hem de kışın avluya çıkılmadan el-yüz yıkanabilir (Göğüş Tarihsiz: 221). Odanın duvarları taştan yapıldığından duvarları oldukça geniştir. Bu yüzden duvarların içlerine dolap ve yüklükler konulmuştur ki yüklük ve dolaplar odanın içinde hiçbir kalabalık ve çıkıntı yapmaz. Dolaplar, yemek, elbise ve bohça dolaplarıdır (Bkz Resim 2 ve 3).

Evlerin yapımında “*havara taşı*” kullanılır. Özelliği gereği bu taş, yazın sertleşir, kışın bir sünger gibi yumuşayıp suyu çeker. Oluşan nemi önlemek için odaların iç duvarları tahta ile kaplatılmıştır. Böyle evlere “*nacarlı ev*” denilmektedir. Bu tahtaların üstleri boyanmakta ve üzerlerine yağlı boya çiçek, meyve ve çeşitli manzara resimleri tasvir edilmektedir. Tavan direkleri ve direklerin altındaki tahtalar da özel nakış ve boyalarla süslenmektedir. Tavanın yarım metre altında çepeçevre raf bulunmakta ve rafın altında yine odanın etrafını dolaşan tahtaların üzerine hilye-i nebevi, hadis-i şerif ve çeşitli şiirler

Arapça sülüs yazı ile yazılmıştır (Yener 1960: 164). Bu tür odalara “*şenişli oda*” denilmekte ve bu odalar genellikle evlerin ikinci katında bulunmaktadır (GŞS 26–37/3).

Odalar, buldukları yönler göre adlandırılmakta, güneye bakan odalara “*Gilbe ev*”, kuzeye bakan odalara ise “*Boyras ev*” denmektedir. “*Boyras ev*”ler güneşi arkaya aldıklarından yazın serin, “*gilbe ev*”ler bol güneş aldıkları için kışın sıcak olmaktadır. Odaların içinde, satış kayıtlarında hazine olarak geçen ve halk dilinde haznada (Aksoy 1946: 399) denilen birkaç basamak inilerek veya çıkılarak ulaşılan “*öteberi*” (kullanılmayan eşyalar) koymaya mahsus ikinci oda, yani sandık odası da bulunmaktadır. İncelediğimiz evlerden 114’ünde hazine (hazna) vardır.

Konak tipi dediğimiz büyük evlerde kahve içmek için yapılmış kahve odaları da bulunmaktadır (GŞS 24-132/1; GŞS 35-83/1).

Gaziantep’te bazı evler sokağın üzerini örter bir şekilde yapılmıştır. Örtü sistemi sokak genişliğinde derinlemesine uzanan tonoz veya düz ahşap kirişli olmaktadır. Bu bölüme “*kabaltı*” denilmektedir. Ev satış belgelerinde “*altı kaba çatılı beyt*” olarak geçmekte (GŞS 25–191/2) ve sıcak iklimin hüküm sürdüğü bölgelerde görülmektedir (Atacan 1996: 43-44).

Tabaka (tabka), Gaziantep evlerinde yapay kot farkları yapılarak arka kat kullanımı sağlanmıştır. Oda içinden basamaklarla alt ve üst kotlara geçiş verilmiştir. Odadan altı veya yedi basamakla çıkılarak ikinci bir oda olarak kullanılan bölümlere tabaka denmektedir (Atacan 1996: 43-44). Bu odalara halk “*çıkma*” adını vermektedir. Fakat belgelerde çıkma değil tabaka (tabka) olarak geçmektedir. Tabaka bulunan ev sayısı 105’tir (%19).

Tablo 2. Evlerin Oda Dağılımı

1 oda	2 oda	3 oda	4 ve daha fazla oda	Ev sayısı
154 %28	206 %38	102 %19	80 %15	542

Tablo 2’ye göre Gaziantep evlerinde oda dağılımında ilk sırayı % 38’lik oranla 2 odalı evler almaktadır. Bunun nedeni evlerin sofasız plân tipinde olmasıdır. Tek odalı ev % 28’lik oranla ikinci sırada gelirken, %19 oranla 3 odalı ve %15 oranla ise 4 ve daha fazla odalı evler gelmektedir. Bunlar da gösteriyor ki Gaziantep evlerinin %72’si çok odalıdır.

Gaziantep evlerini oturulabilir mekânlara göre, tek odalı, 2 ve daha fazla odalı, tabakalı (çıkma) ve eyvanlı evler diye dört kategoriye ayırmak mümkündür. Bunların sayıları ve oranları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Evlerin Oturulabilir Mekânlara Göre Tasnifi.

Özellikleri	Sayıları	Yüzde
Tek odalı evler	147	%27
2 ve daha fazla odalı evler	252	%47
Tabaka (Tabka) Çıkma ve odalı evler	105	%19
Eyvanlı evler	38	%7
Toplam	542	%100

Tablo 3'e göre Gaziantep evlerinin % 47'si iki ve daha fazla odadan oluşurken, % 27'si tek odadan meydana gelmektedir. Tabaka ve odaların bulunduğu ev kategorisi ise % 19'dur. Sıcak iklimlere has olan eyvanlı ev ise % 7'lik oranla diğer kategorilere göre daha azdır.

Kayıtlarda evlerin oturulabilir bölümlerinden başka tespit ettiğimiz servis birimleri şunlardır: avlu (hayat), matbah, ambar, kiler, mağara, dehliz, kenef, ahır, samanlık, çeşme, gane (*havuz*) ve su kuyusu (*bi'r, ceb'ma*) gibi.

Avlu: İslâm toplumlarında aile yaşantısının gizliliği göz önüne alınınca, evin kendi içine dönük bir avlunun, hayat ve iç bahçeye açılan bir düzene göre biçimlenmesi doğal olmuştur (Kuban 1995: 228).

Osmanlı şehirlerinde iktisadi faaliyetler erkekler tarafından yürütüldüğünden kadınların hayatı daha çok evde geçmektedir. Buna göre şehirdeki evleri, dışarıya kapalı bir yaşamın gerekleri dikkate alınarak tasarlanmıştır. Eve dışarıdan bakıldığında ilk görülebilecek bölüm avludur. Avlu, mekânlar arası bağlantıların sağlandığı ortak alanlardan biridir. Ev halkının yaşamında önemli bir yer işgal eder. Avlu mahremiyet açısından da önemlidir. Kadınların ev merkezietçi yaşamlarında avlu dışarının görevini üstlenmektedir (Yılmaz 1999/2000: 104).

Gaziantep evlerinde de dış kapıdan ilk girilen yer avludur. Avlu yapılar arasında bir iç mekân olup etrafı yüksek duvarlarla çevrili, zemini beyaz taş döşemeli, içinde çeşitli çiçek ve ağaçların "GŞS 20-14/2; GŞS 25-44/3; GŞS 33-62/1" bulunduğu, kendisini çevreleyen odaların havalandırılmasını sağlayan bir mekândır. Ev halkının önemli bir zamanı avluda geçtiği için, evin hemen hemen tüm işleri burada yapılır. Ekmek yapılır, çamaşır yıkanır, yaz günleri yemek

pişirilir, misafir ağırlanır aynı zamanda çocukların oyun alanı olarak kullanılır (Atalar 2004: 59). Bundan dolayı mutfak, kiler, su kuyusu ve çeşme gibi evdekilerin ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan birimler avludadır.

Matbah (Mutfak): evin servis birimlerinin içinde bulunduğu tek katlı yapının içinde yer alır. Matbahlarda ev sahibinin ekonomik gücüne göre değişik boyutlarda ocaklar vardır. Taştan yapılan bu ocaklar zeminden 40–50 cm yüksekliktedir. Ocak ile zeminin arasında kullanılan eşya ve malzemeyi koymak için nişler, matbahın duvarlarında ise gömme ahşap dolaplar vardır (Atacan 1996: 82-83). Matbahların büyük bir kısmında su kuyusu da bulunmaktadır.

Kiler: genellikle mutfağın yanında veya yakınında yapılmış bir tür depo görevini gören odadır. İçinde raflar bulunmakta; buğday ambarları, bakliyat ürünlerin konduğu kaplar, leğen, kazan gibi malzemelerin konulduğu yerdir. Satışı yapılan 29 evde kiler mevcuttur (GŞS 20-89/2; GŞS 21-267/3; GŞS 39-215/3; GŞS 47-220/1).

Mağara: kışlık yiyeceklerin depolandığı bölümdür ve genellikle avlu seviyesinden daha aşağıda olup evin altında yer alır. Bu mekânın serin olması, mümkün olduğu kadar derine inilerek sağlanmıştır. Gaziantep'in jeolojik özelliğinden yararlanılarak, oyulmak suretiyle de çoğu evin altına mağara şeklinde mahzenler yapılmıştır. Mağaralar, erzak için depo ve yaz sıcaklarına karşılık soğutma görevi görürler. Bu mağaraların hepsinde avluya açılan küçük havalandırma delikleri veya pencereleri bulunmaktadır (Atacan 1996: 83-86). Araştırmamıza konu olan evlerden 80'inde tek mağara, 17'sinde 2 ve birinde de 3 mağara vardır.

Ahır ve Samanlık: bazı evlerde evin ihtiyaçları için, inek, manda, koyun, keçi, at, eşek gibi hayvanlar bulunurdu. Bunların barındıkları yerler ahırdır. Evlerin durumuna göre bahçenin bir köşesinde veya odanın altında yer almaktadırlar (GŞS 25-61/2; GŞS 29-172/1; GŞS 33-46/2). Büyük konak tipi evlerde develik, katır ahır gibi ahırlar da vardır (GŞS 24-132/1 GŞS 24-132/1). Samanlık ise hayvanların yemlerinin konulduğu bölümdür. Satışı yapılan evlerden 57 sinde ahır var iken, 3 tanesinde de samanlık bulunmaktadır (GŞS 26-168/2; GŞS 27-99/1; GŞS 36-99/1). Samanlığı olmayanlar ise ahırlarının bir köşesini bu iş için kullanıyorlardı.

Gane: avlunun ortasında yer alan havuzdur. Belgelerde ve halk dilinde gane olarak geçmektedir. Ganelerin suyu bir yandan gelip diğer bir yandan başka evlere geçmektedir (GŞS 34-31/1; GŞS 40-55/3). Ganeler görsel amaçlı değil aynı zamanda günlük işlerde kullanılmak için yapılmıştır. Örneğin, üzüm yıkamak, yün yıkamak vs. yaz aylarındaki yüksek sıcaklıklarda, bu havuzların fiskeyelerinden akan suyun sesinden ve serinliğinden faydalanmak. Ev halkı için aranan bir unsur olmuştur. Satışı yapılan 3 evde ganeye rastlanmıştır (GŞS 35-261/2; GŞS 36-69/2; GŞS 40-49/1).

Kuyu: avlunun bir kenarında veya mutfakta bulunur (Bkz Resim 10). Ev halkının su ihtiyacını karşılar. Satışı gerçekleştirilen evlerin 313'ünde su kuyusu vardır. Ayrıca su kuyuları yaz mevsiminde günümüzün buzdolabı görevini görmektedir. Sepetlere konulan yiyecekler, artan yemekler, birkaç günlük ihtiyaç karşılayacak etler ve soğuk yenecek yaz meyveleri kuyulara sarkıtılarak burada bozulmamaları ve soğuk tutulmaları sağlanmıştır.

Çeşme: avluyu sınırlayan duvarların biri üzerinde ya da avlu içinde yer alan yapılardan birinin zemin kat duvarında depolu olarak yer almaktadır. Çeşmelerin üst kısmı açık olur depoya su konular. Çeşmeler el-yüz yıkamak için yapılmıştır. Sadece 5 ev satışında çeşmeye rastlanmıştır (GŞS 20-101/2; GŞS 25-122/2; GŞS 35-3/2).

Yukarıda verilenlerden başka evlerin hizmet birimi olarak, belgelerde “*kenef*” diye geçen tuvaletlere rastlanır. Genellikle avlunun köşesinde ayrı bir bölüm olarak tek başına yer almaktadır. Satışı yapılan 28 ev kaydında kenefe rastlanmıştır. Ama tuvaletsiz ev düşünülemez. Bu evlerde tuvaletler avluda olanlar kayıt ettirilmiş olabilir. Diğer evlerde servis birimlerinin bulunduğu tek katlı yapı içinde olduğu için belirtilmemiş olabilir.

Gaziantep evlerinin yapılışına gelince; evler büyük oranda taştan yapılmış olup üzerleri toprak damdır (Evliya Çelebi 1935: 354). 2 Safer 1112/19 Temmuz 1700 tarihli “*taşçılar hırfesine tembih oluna*” diye kayıt edilen narh belgesinde taşların cinsi, ölçüleri ve fiyatları belirtilmektedir (GŞS 51–7). Bu belgeden 64 yıl sonra taşçıların daha önceden belirlenmiş ölçütlere göre taş kesmemeleri üzerine, mimarlar, merkepçiler ve taşçıların ileri gelenleri mahkemeye gelerek taşların ölçülerinin eskiden beri aynı ölçüde olduğunu söyleyerek, esnaflarının ihtiyarlarına sorulmasını istemişlerdir. Taşların eski ölçüleri tekrar belirtilmiş ve bina yapımında çalışanların ücretlerini de tespit ve tescil ettirmişlerdir (GŞS 122–95/1; Bkz. Ek. 1). Taşçılar yine eksik ölçüde taş keserlerse, yontucu yontmayacağını, merkepçi götürmeyeceğini ve ustalar da yapmayacaklarını belirtmişlerdir. Bu esnaflar, belirlenen nizama uymayanların hâkime şikâyet edileceğini ve ceza olarak da mahkeme-i şerifenin tamirine 100 kuruş nezir vereceklerini kabul etmişlerdir. Bu hüccete göre, Antep evlerinde kullanılan taşların cinsi ve ölçüleri ise şunlardır:

Havara taşı: Taş ocaklarından çıkarılırken çok yumuşak, yazın güneşte sertleşen, kışın tekrar yumuşayan beyaz ve sarı renklidir. Daha çok bahçe duvarlarının üst kısımları ile odaların iç kısımlarında kullanılmıştır (Güzelbey 1960: 5). Ölçüleri, uzunluğu (tûlu) 18, 16 veya 14, eni (arızı) 9 ve ayağı 7, 6 ve 5 parmak (1 parmak 3 cm²dir). Fiyatı ise 1000 adedi 20 kuruştur.

Keymihat muriyesi: Havaradan daha sert ve dayanıklı, bundan dolayı evlerin dış ve kuzey cephelerinde kullanılmıştır ölçüleri havara taşı ile aynı olup 1000 adedi 60 kuruştur.

Keymiyat acelesi: Acceli, beş tarafı yontulmuş, düzeltilmiş taştır. Yontulmamış tarafı duvarın iç kısmına gelir (Güzelbey 1960: 5). Ebatları, uzunluğu 20, 18, 16 ve genişliği 9, ayağı 7 veya 8 parmaktır. Fiyatı ise 1000 adedi 60 kuruştur.

Ev yapımında çalışanların görev ve günlük ücretleri de şunlardır:

Kahilcî: Buna ağızcı da denilmektedir. Taşların dışarıya gelen yüzler arasındaki yarıkları, kırıkları ve boşlukları kireç ve beyaz topraktan yapılmış harç ile doldurur ve sıvar (Güzelbey 1960: 149). Günlük ücreti 30 akçedir.

Hamâl: Yontucu ve nakkaşın hazırladıkları taşları ustaya veren ve ustaya yardım eden kişi (Güzelbey 1960: 5). Günlük ücreti 30 akçedir.

İrkeçî: Duvar örülürken ön ve arka korlar arasına doldurulan küçük taş ve haliklerle karışık harca irek denir. Bu harcı dolduran kimseye de irekçi denmektedir (Aksoy 1946: 433). Günlük ücreti 30 akçedir. Bunlardan başka ev yapımında çalışan diğer yapıcılarının günlük ve ücretleri ise şunlardır; **merammâtçılar** (*tamirciler*) 45 akçeye, **çamurcu** ve **tâş düşen** 24'er akçeye ve **fâil** (*amele*) 20 akçeyedir.

Gaziantep evi, taştan yapıldığı için daha dayanıklı ama geniş olduğu için de daha fazla işçilik isteyen bir yapıdır. Yapı malzemesi olarak taşın kullanılması; kalkerlerin bölgede bol bulunuşu, işlenmeye müsait olması, sıcak iklimlere karşı en yüksek derecede konforu sağlaması ve yazın serin kışın ise sıcak tutması gibi sebeplerle açıklanabilir.

Evlerin Değeri

Mahkeme kayıtlarındaki mülk satışlarının büyük bir kısmını ev satışları oluşturmaktadır. Çünkü ev, insanların soğuk ve sıcaktan korunmak ve barınmak için oluşturdukları bir mekândır. Ev satışları ile ilgili kayıtlardan evlerin fiyatlarının neye göre tespit edildiği hakkında bir bilgiye sahip olamıyoruz. Fakat günümüzde olduğu gibi mülkün değerini belirleyen bazı unsurlar bulunmaktadır. Bunlardan biri; ana cadde üzerinde olması (*tarik-i âm*) ve cami, külliye, okul gibi sosyal yapılara yakınlıktır. Bu duruma örnek ise Cevizlice Mahallesinde Mevlevihane bahçesine bitişik bir evin satışını verebiliriz. Evin iki sekili büyük bir odası ve hazinesi, bir tabakası, matbah, kiler ve avlusu bulunmaktadır. İki odalı ev satışlarından tespit ettiğimiz en yüksek fiyata sahip olan bu ev 325 esedî kuruşa satılmıştır. Evin değerini belirleyen bir başka unsur da yeni veya eski oluşudur. Harabe ev olarak geçen evlerin fiyatı aynı özellikte olan evlerden daha düşüktür. Örneğin bir odalı harabe ev 8 esedî kuruşa (GŞS 33-163/1), iki odalı harabe ev 12 esedî kuruşa satılmıştır (GŞS 27-18/1). Müstemilâtının fazla olması (oda sayısı, kiler, eyvan, mağara, su kuyusu, ahır ve samanlık gibi.) ev fiyatını belirleyen bir başka sebeptir. Konak tipi değimiz evleri buna örnek verebiliriz (GŞS 22-91/2; GŞS 24-132/1; GŞS 43-128/3; GŞS

47-77/2). Evin bulunduğu mahallenin güvenlik açısından emniyetli olup olmaması da evin değerini belirleyen bir başka unsurdur. Buna örnek vermek gerekirse Kale Mahallesi verebiliriz. Bu mahallede satılan evler, aynı özellikteki diğer mahallelerde satılanlardan daha pahalıdır (GŞS 25–131/4; GŞS 26–114/2; GŞS 26–114/2; GŞS 35–79/2). Buna en güzel örnek, Ali Çelebi'nin İbrahim Beşe'ye 350 esedî kuruşa sattığı evdir (GŞS 25–163/1). Bir odalı evlerin en pahalısı olan be ev, bir aşağıda oda, kiler, mutfak, ahır ve avludan meydana gelmektedir.

Oda sayısının fazla olması da evin fiyatını artıran sebeplerden biridir. Satışı yapılan evlerin odalara göre tasnifleri yapılarak fiyatları tablolar halinde gösterilmiştir.

Tablo 4. Tek Odalı Evlerin

Miktar	Sayı	Yüzde
1–10 kuruş	6	% 4
11–20 kuruş	25	% 17
21–30 kuruş	28	% 19
31–40 kuruş	29	% 20
41–50 kuruş	25	% 17
51–100 kuruş	21	% 14
100 kuruştan fazla	13	% 9
Toplam	147	%100

Tablo 4'ten de görüldüğü üzere tek odalı evlerin fiyatları 11 ile 100 esedî kuruş arasında düzenli bir dağılım gösteriyor. Bu grubun en ucuz evi Şehreküstü Mahallesi Rana Hanım'ın 6 esedî kuruşa Mehmet'e sattığı evdir (GŞS 27–22/1). Ayrıca satışı yapılan tek odalı evlerin en ucuzudur. Daha sonra 8 esedî kuruşa satılan harabe bir ev gelmektedir (GŞS 33–163/1). Bu grubun en yüksek fiyatlı evi Kale Mahallesi Ali Çelebi'nin İbrahim Beşe'ye 350 esedî kuruşa sattığı evdir (GŞS 25–163/1). Bunu, 160 esedî kuruş ile Yahni Mahallesi Eser Hanım'ın kocası Ömer'e sattığı ev (GŞS 31–40/2) ile el-hâc Zeynel'in Çukur Mahallesi 150 esedî kuruşa Mehmet Ağa'ya sattığı ev izlemektedir (GŞS 32–180/1).

Tablo 5. 2 Odalı Evlerin Fiyatı

Miktar	Sayı	Yüzde
10–20 kuruş	11	% 6
21–30 kuruş	20	% 10
31–40 kuruş	21	% 10
41–50 kuruş	30	% 14
51–60 kuruş	27	% 13
61–70 kuruş	17	% 9
71–80 kuruş	14	% 7
81–90 kuruş	11	% 6
91–100 kuruş	15	% 8
101–150 kuruş	21	% 11
151 kuruştan fazla	11	% 6
Toplam	198	% 100

İki odalı olarak tasnif ettiğimiz ev satışları ise Tablo 5’te de görüldüğü üzere incelediğimiz evlerin yarısına yakını oluşturmaktadır. Bu kategorideki ev fiyatları daha çok 21 ile 60 esedî kuruş arasında yoğunlaşmaktadır. Bu evlerin en ucuzu Şhribanu’nun Boyacı Mahallesiinde Mustafa’ya 15 esedî kuruşa sattığı evdir (GŞS 39–54/3). Bunu Bayram’ın Ammu Mahallesiinde 16 kuruşa el-hâc Mustafa’ya sattığı ev izlemektedir (GŞS 34–73/2). Bu grubun en pahalı evi 325 esedî kuruşa Hatice Hatun’un Cevizlice Mahallesiinde Halil Ağa’ya sattığı evdir (GŞS 30–117/2). Bunu 235 esedî kuruş ile Mehmet Bey’in, Mustafa’ya sattığı Şhreküstü Mahallesiindeki evi izlemektedir (GŞS 33–312/3).

Üç odalı ev kategorisi bir ve iki odalı evlere göre daha azdır. Tablo 6’da görüleceği üzere bu evlerin fiyatları önceki diğer iki gruba göre de pahalıdır. Bu evlerin fiyatlarının %70’inin 51 ile 200 esedî kuruş arasında yoğunlaşmaktadır. Bu kategorinin en ucuz evi, Mustafa’nın Kürkcıyan Mahallesiinde 10 esedî kuruşa oğlu el-hâc Hasan’a sattığı evdir (GŞS 29–138/1). Bunu 11 esedî kuruş ile Kürtüncıyan Mahallesiinde Ebubekir’in kardeşi Hüseyin’e sattığı ev izlemektedir (GŞS 20–124/4). Bu grubun en pahalı evi ise 390 esedî kuruşa

Mehmet Çelebi'nin Ammu Mahallesiinde es-seyyid el-hâc Mehmet'e sattığı evdir (GŞS 26–38/4). Bunu 335 esedî kuruş ile Züemadan el-hâc Mehmet Ağa'nın, İbn-i Eyüb Mahallesiinde el-hâc Bektaş'a sattığı ev takip etmektedir (GŞS 34–51/2).

Tablo 6. 3 Odalı Evlerin Fiyatı

Miktar	Sayı	Yüzde
10–50 kuruş	21	% 23
51–100 kuruş	41	% 43
101–150 kuruş	14	% 15
151–200 kuruş	9	% 10
201 kuruştan fazla	8	% 9
Toplam	93	% 100

Bu grubun sonucusu dört ve daha fazla odalı evlerdir. Oda sayısı fazlaştıkça ev miktarı azalmakta ve fiyatları da doğal olarak yükselmektedir. Bu kategorideki evlerin %70'den fazlasının fiyatları, 51 ile 300 esedî kuruş arasında yoğunlaştığı Tablo 7'de görülmektedir. Bu grubun en ucuz evi Şarkıyan Mahallesiinde İsmail'in 13 esedî kuruşa Hüseyin'e sattığı evdir (GŞS 40–182/2). Bunu Döndü'nün Çukur Mahallesiinde el-hâc Mustafa'ya 26 esedî kuruşa sattığı ev izlemektedir (GŞS 20–36/3). Bu grubun en pahalı evi Mehmet Çelebi'nin İbn-i Eyüb Mahallesiinde 750 esedî kuruşa Mirahur Abdurrahman Ağa'ya sattığı evdir (GŞS 33–15/3). Bunu Abdurrahman Ağa'nın İbn-i Eyüb Mahallesiinde “zimmî” Çopur'a 700 esedî kuruşa sattığı ev takip etmektedir (GŞS 35–83/1).

Tablo 7. 4 ve Daha Fazla Odalı Evlerin Fiyatı

Miktar	Sayı	Yüzde
10–50 kuruş	10	% 15
51–100 kuruş	18	% 26
101–150 kuruş	11	% 17
151–200 kuruş	7	% 11
201–250 kuruş	5	% 8
251–300 kuruş	7	% 11
301 kuruştan fazla	8	% 12
Toplam	66	% 100

Bir diğer ev grubu ise eyvanlı evlerdir. Bu evler pek fazla değildir. Fakat fiyatları diğer eyvanı olmayanlara göre fazladır. Tablo 8’de de görüleceği üzere en yüksek 101–200 esedî kuruş olurken diğerlerinde eşit bir dağılım olduğu görülmektedir. Eyvanlı evlerin en ucuzu Halil Çelebi’nin Tıslaki Mahallesinde Bektaş Ağa’ya 25 esedî kuruşa sattığı evdir (GŞS 34–106–2). Bu grubun en pahalı evi Bostancı Mahallesinde Ahmet Bey ve kardeşlerinin 1150 esedî kuruşa komşuları Hüseyin Ağa’ya sattıkları evdir (GŞS 26–37/3). Bunu İsmihan’ın Şehreküstü Mahallesinde Yeniçeri Osman Beşe’ye 900 esedî kuruşa sattığı ev izlemektedir (GŞS 21–128/2).

Tablo 8. Eyvanlı Evlerin

Miktar	Sayı	Yüzde
25–100 kuruş	9	% 23
101–200 kuruş	14	% 36
201–300 kuruş	9	% 23
301 kuruştan fazla	7	% 18
Toplam	39	% 100

Ev satışlarının fazla olduğu mahalleler daha çok nüfusun yoğun, güvenliğin daha çok olduğu iç mahallelerdir. Bu mahallelerin bir diğer özelliği de sosyal yapıların bulunması çarşı ve kaleye yakın olmalarıdır. Şehir merkezinden uzaklaştıkça satışların düştüğü görülmektedir.

Şehrin en fazla nüfusa sahip, sosyal binaların fazlaca bulunduğu (Kıvrım 2005: 25-30) Şhreküstü Mahallesi, 47 ev satışı ile en fazla satışın olduğu yerdir. Bunu 31 adet ile İbn-i Eyüb ve 30 adet ile Ammu mahalleleri takip etmektedir “Bkz. Tablo 9”. Bu da gösteriyor ki doğal olarak en kalabalık mahallelerde daha fazla alım satım yapılmaktadır. Demirci ve Hızır Çavuş Bostanı mahallelerinde 2, Şeyh Mescidi Mahallesi'nde ise 1 adet ev satışı ile en az satış gerçekleşmektedir. Satışı yapılan evlerden ikisinin mahallesi tespit edilememiştir (GŞS 24-74/1; GŞS 24-85/2).

Ev satışları devletin resmi para birimi olan akçe ile değil de yabancı para birimi olan esedî ve riyali kuruş üzerinden yapılmaktadır. Ev satışlarında paranın bir kısmı bazı mallar verilerek de ödenmektedir. Bunlar, kumaş (GŞS 29-168/2; GŞS 33-312/3), kavuk (GŞS 20-104/2), buğday (GŞS 21-146/1; GŞS 34-107/4), biber “GŞS 32-17/2) ve bargirdir (GŞS 35-83/1; GŞS 33-15/3).

Tablo 9. Mahallelere Göre Ev Satış Sayıları

Mahalle Adı	Ev Sayısı	Mahalle Adı	Ev Sayısı
Şehreküstü	47	Hayık Müslüman	12
İbn-i Eyüb	31	Seng-i Nakkaş	10
Ammu	30	Tışlâki	10
İbn-i Şeker	25	Tövbe	9
Kürkciyan	23	Cabi	9
Çukur	21	Hayık Zimmiyan	9
Akyol	21	İbn-i Kör	8
Ehlicefa	20	Kürtünciyan	9
Eblahan	19	Kale	8
Yahni	18	Kayser	8
Seng-i Hoşkadem	18	Kanalıcı	7
Cevizlice	17	Kozanlı	7
Tarla-yı Atik	16	Tarla-yı Cedit	7
Kızılca Mescid	15	Kayacık	5
Bostancı	14	Karasakal	4
Zincirli Kuyu	13	Kastel	3
Şarkıyan	13	Hızır Çavuş Bostanı	2
Seng-i Tavail	13	Demirci	2
Beg	12	Yeri belli değil	2
Ali Neccar	12	Şeyh Mescidi	1
Boyacı	12		
Toplam		542	

Tablo 10. Ev Satan ve Alanların Unvanları

Satan ve Alanların Unvanları	1 Odalı ev		2 Odalı ev		3 Odalı ev		4 ve Daha Fazla Odalı ev		Eyvanlı ev	
	Satıcı	Alıcı	Satıcı	Alıcı	Satıcı	Alıcı	Satıcı	Alıcı	Satıcı	Alıcı
Ağa	-	1	1	3	-	2	1	1	2	5
Alaybeyi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Beşe	5	5	7	11	1	3	-	1	1	1
Bey	3	3	2	6	3	4	2	4	4	2
Çavuş	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Çelebi	2	3	2	5	1	2	-	1	2	4
Derviş	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-
Efendi	-	1	1	2	-	-	-	-	1	-
El-hâc	8	13	20	24	10	8	2	9	6	12
Mıhırbaşı	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Molla	-	4	2	3	-	2	-	-	1	1
Mütesellim	-	-	-	-	-	2	-	-	1	2
Serdar	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Seyit	5	-	4	2	2	2	-	-	1	2
Şeyh	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-

Satışlardan alan ve satanların unvanlarını, cinsiyetlerini de öğrenmekteyiz. Tablo 10 da görüldüğü üzere bu unvanlar, Ağa, Alaybeyi, Beşe, Bey, Çavuş, Çelebi, Derviş, Efendi, el-hâc, Mıhırbaşı, Molla, Mütesellim, Serdar, Seyit ve Şeyhtir. Bu kimselerin sattıkları ve aldıkları evler diğer sıradan kişilerinkinden daha pahalıdır. Bunlardan önemli şahsiyetlere örnek vermek gerekirse, Aziz Sancağı Mütesellimi Şeyh Ali Bey'in, Akyol Mahallesiindeki evini Ayıntab mütesellimi olan Ramazan Ağaya satması (GŞS 24-132/1), bir diğer Ayıntab müteselli olan Ömer Ağa'nın Çukur Mahallesiinden üç adet ev satın almasıdır (GŞS 25-154/4; GŞS 25-157/3; GŞS 25-158/3). Ev satın alan bir diğer önemli kişi ise, Cevizlice Mahallesiinden ev satın alan Mevlevi şeyhi olan eş-şeyh Mehmet Çelebi İbn-i Şaban Dede'dir (GŞS 26-48/3). Cevizlice Mahallesiinden ev alan bir diğer önemli kişi ise Ruha (Urfa) Alaybeyi Hasan Ağa'dır (GŞS 33-297/2).

Ev alıp satanların büyük bir kısmını erkekler oluştururken azımsanmayacak sayıda kadınlar da ev alıp satmaktadırlar. Bir odalı evlerde 27 kadın ev satarken 8'i de almaktadır, iki odalı evlerde 31 kadın ev satarken, 8 kadın almaktadır, üç odalı evlerde ise 14 kadın ev alırken 4'ü satmakta ve dört ve daha fazla odalı evlerdeyse 11 kadın ev satarken 2'si almaktadır. Eyvanlı evlerde de 12 kadın ev satarken 2'si almaktadır. Satıcıların %82'sini erkekler oluştururken (447), %18'ini kadınlar oluşturmaktadır (95). Alıcılarda durum daha farklıdır. Satışı yapılan evlerin %96'sını erkekler alırken, kadınlar % 4'de kalmaktadır. Kadınların ev almaktan ziyade satmalarının nedeni, ölen kocalarının borçlarını ödemek ve küçük çocuklarının nafakalarını temin etmek içindir (GŞS 21-94/1; GŞS 31-23/5; GŞS 36-70/2; GŞS 39-187/4; GŞS 43-94/1).

Ev satışlarında dikkat çeken bir diğer husus da dinî aidiyettir. Müslümanlarla zimmîler birbirlerine ev alıp satmaktadırlar. Bir odalı evlerde 4 zimmî birbirlerine ev satarken, 5 zimmî Müslüman'a, 5 Müslüman da zimmîye ev satmaktadır. İki odalı evlerde ise, 3 zimmî Müslüman'a ev satarken 8 Müslüman da zimmîye ev satmaktadır. Bir evde zimmîler birbirlerine satmaktadırlar. Üç odalı evlerde ise, 1 zimmî Müslüman'a ev satarken, 5 Müslüman da zimmîye ev satmakta ve 1 adet satışta zimmîler arasında gerçekleşmektedir. Dört ve daha fazla odalı evlerde ise, 2 zimmî Müslüman'a ev satarken, 4 Müslüman da zimmîye satmaktadır. 2 evin satışı ise zimmîler arasında gerçekleşmektedir. Eyvanlı evlerde 1 zimmî Müslüman'dan ev almaktadır. Bu da gösteriyor ki Müslümanlarla zimmîler aynı mahallelerde yan yana oturmakta ve aynı tip evlerde yaşamaktadırlar.

Ev satışlarının bir kısmı da akrabalar arasında gerçekleştirilmiştir. Bu tür satışlarda en fazla koca, eşine ev satmaktadır. Satış kayıtlarında belirtilmemesine rağmen belki kocaların karılarına evlenirken vermeyi taahhüt ettikleri peşin mihr (*mihri mu'accel*) veya sonraya bırakılmış mihr (*mihri mü'accel*) karşılığında satmış olabilirler (Kıvrım 2007: 370-382). Buna örnek vermek gerekirse, Ahmet Çavuş, Karasakal Mahallesindeki evini eşi Hayrünnisa Hatuna 160 esedî kuruşa satması (GŞS 22-93/4). Diğer satışlar ise, kadın kocasına "GŞS 31-40/2; GŞS 32-66/1", Baba, oğluna (GŞS 30-40/2; GŞS 31-21/1), kızına (GŞS 34-129/6) ve Anne kızına (GŞS 33-43/3) ev satmaktadırlar. Bu tür satışları yapılan evler, emsallerine göre biraz daha ucuz satılmaktadır.

Akraba arasındaki ev satışlarının yanında yakınlarından irsen intikal eden ev hisselerini diğer hissedara satanlara da rastlanmaktadır. Mesela Ümmügülsüm, Akyol Mahallesindeki evde olan üçte bir (*sülüüs*) hissesini kardeşi Mehmet Çelebi'ye 90 esedî kuruşa satmıştır (GŞS 33-190/1). Mirasçıların hisselerini ortaklaşa olarak akraba olmayan birine sattıkları da görülmektedir. Satışı yapılan evlerin 40 adedi bu şekilde gerçekleşmektedir (%7) (GŞS 21-131/1; GŞS 24-119/2; GŞS 26-54/3; GŞS 36-168/1). Bunların ev

satmaları, kendi evlerinin olması ya da evin ortaklaşa kullanımının mümkün olmaması veya Ahmet Bey, annesi ve kız kardeşleri ile vereseli oldukları Bostancı Mahallesindeki evlerinin değerinin yüksek olması sebebiyle almaya güçlerinin yetmemesini örnek verebiliriz (GŞS 26-37/3).

Gayrimenkul satışlarında, satışın niçin yapıldığı pek çok kayıta belirtilmezken, bazı kayıtlardan satış sebebini öğrenebilmekteyiz. Bunlar; ölen kişinin mahkemece tescil edilmiş bir başkasına olan borcunu ödemek (GŞS 21-216/2; GŞS 33-76/4; GŞS 34-197/3; GŞS 40-216/3), yetim ve öksüz kalan çocuklarının nafakalarını temin etmek (GŞS 22-178/2; GŞS 25-51/3; GŞS36-121/4;GŞS39-187/4) ve yine ölen kişinin karısına olan ertelenmiş mihrini (*mıhr-i mü'ecceli*) ödemediğinin mahkemece tescil edilmesi ile ve mihrin ödenmesi (GŞS 30-27/1; GŞS 33-184/1) için yapılan satışlardır. Bu evler satılmadan önce mahkmeden, ölen borçlunun başka satılacak malı olmadığına şahitlerle ispatlanıp izni alınması gerekirken, küçük yetimlerin nafaka ve kisveye çok acil ihtiyaçları olduğunu da mahalle ahalisi mahkemeye gelerek belirtmektedirler. Bunlardan sonra mahkeme mülkün satışına izin vermektedir. Bu satışlar genelde sük-ı sultanîde (çarşı) müzayedeli olarak yapılmaktadır. Bu tür satışların müzayedeli yapılmasının nedeni, mülkün normal yolla hemen satılamaması ve acil para ihtiyacıdır. Müzayedeli satış ile yapılan mülklerin fiyatı, normal yolla yapılan mülklerden daha düşüktür. Bu tür satışlara örnek olarak, Kozanlı Mahallesinde sakin iken ölen Allahverdi'nin aynı mahalledeki evinin satışını verebiliriz (GŞS 36-78/3). Allahverdi öldüğünde üç küçük çocuğu yetim kalmıştır ve kendisinin de bir miktar borcu vardır. Bu borcun Allahverdi'nin terekesinden ödenmesi için küçüklerin vasisi olan amcaları Hüseyin'e mahkemece tembih edilmiştir. Küçük yetimlerin nafakaya da ihtiyaçları olduğuna dair mahalle ahalisi mahkemeye gelerek şahitlik etmişlerdir. Allahverdi'nin terekesinde evinden başka satılacak malı olmadığından mahkeme aynı mahallede hudutları belli olan bir aşığıda oda, bir mutfak, bir mağara, su kuyusu ve avlusu olan evin, borcun ödenmesi ve çocukların nafakası için satışına izin vermiştir. Ev bir gün müzayede edilip Abdüsselam'dan başka talipli çıkmadığından 65 kuruşa Abdüsselam'a satılmıştır. Bir diğer müzayedeli satışa örnek ise Cevizlice Kurbu Mahallesinde hanımları Fatma ve diğer Fatma'nın ertelenmiş mihrlerinin ödenmesi için müteveffa Bereket'in evinin satışdır (GŞS 30-27/1). Fatma ve diğer Fatma'nın 6 esedî kuruş ertelenmiş mihrlerinin ödenmesi için Bereket'in aynı mahallede hudutları belli olan bir beyt ve avlusu olan evinin satış için izin alınmıştır. Adı geçen ev müzayede edilip Hüseyin'e 10 esedî kuruşa satılmıştır.

Müzayedeli satışlar yukarıdaki örnekte olduğu gibi bir günde satılabileceği gibi, Kürkciyan Mahallesinde sakin iken vefat eden Mehmet'in çocuklarının nafakası için satılan evin alıcısı çıkmadığı için birkaç gün müzayedesı sürmüştür (GŞS 35-113/1).

İslam hukukuna göre satışı yapılacak gayrimenkul ilk önce ona komşu veya ortak olanın hakkıdır. Bu nedenle gerçekleşen gayrimenkul satışlarında ilk önce komşunun alıp almayacağı sorulmakta ve sonra satış yapılmaktadır. Komşuya sorulmadan ev, arsa, bağ ve tarla gibi akarların bir başka yabancıya satıldığı zaman komşunun bu malları geri alma gibi bir hakkı vardı. Bu hakka şuf'a hakkı denmektedir (Zuhâyli 1994: 269-270), (Bilmen 1968: 131), (Molla Husrev 1980: 340). Bir başka deyişle, satılan bir akarı, ona komşu veya ortak olan kimsenin öncelikle satın alabilme hakkıdır. Şuf'a hakkının kullanılmasının sebebi, mahalleye sürekli kalmak için gelebilecek bir yabancıнын zararını önlemektir.

Yapılan ev satışlarında yukarıdaki kurala bağlı kalınarak genellikle aynı mahalledeki bitişik komşulara satılmakta veya teklif edilmekte, komşular almadıkları zaman diğer alıcılara satılmaktadır. Fakat bazen buna uyulmadığı da görülmektedir. Tarlayı Atik Mahallesinden Ali evini bitişik komşusu Hasan'a değil de Halil'e 75 esedî kuruşa satmıştır. Bu satışı öğrenen Hasan, şuf'a talebinde bulunmaktadır. Şuf'a istediğini şahitlerle ispatlayan Hasan, evi 75 esedî kuruşa kendisine satılmasını mahkeme aracılığı ile sağlamıştır (GŞS 30-127/3). Bir diğer örnekte ise Kürtünciyan Mahallesinden Ömer, komşusu Yusuf'un evini, Cuma Beşe'nin 48 kuruşa satın aldığını öğrenince şuf'a hakkını kullanarak, evin yine aynı bedel ile kendisine satılmasını sağlamıştır (GŞS 33-344/2). Bu örneklerde de görüleceği gibi bazı komşuların evlerini satarlarken bitişik komşularına satmak istemedikleri görülmektedir. Bu kişiler muhtemelen komşuları ile aralarında anlaşmazlık olduğundan komşusuna haber vermeden bir başkasına satmaktadırlar.

Sonuç

Gaziantep'te ailenin yaşadığı mekân olan ev, sıcak iklimin etkisi, İslâm dininin aile yaşantısının gizliliğine verdiği önem ve aile yapısının ataerkil olmasıyla kendi içine dönük bir avlu etrafında biçimlenmiştir. Sofasız plan tipinde olan Gaziantep evlerinde avlu, odalar arasında geçişi sağlayan evin merkezi durumundadır. Odalar avlu etrafında sıralandığı için evlerin %70'inden fazlası iki ve daha fazla odaya sahiptir. Oda sayısının çok olması evde yaşayan ailelerin kalabalık olduğunun kanıtıdır.

Gaziantep evleri bölgede bol bulunan taştan yapılmıştır. Taştan yapılan evler daha sağlam ve konforludur. 18. ve 19. yüzyıllarda yapılan bu evlerin bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Ev yapımında kullanılan taş ölçüleri eski zamanlardan beri hiç değişmemiştir. Bazen taş kesen taşçıların bu ölçülere uymadığı görülmektedir. Ev yapımında çalışan ustalar taş ölçülerinin eksikliğini kabul etmeyip, taşçıları mahkeme aracılığı ile belirlenen ölçülere uymalarını sağlamaktadırlar.

Ev satış değerleri de evin sosyal ve dini kurumlara, çarşı ve kaleye yakınlığı, yeni ve harabe oluşu, oda ve müştemilatının fazlalığına göre belirlenmektedir.

Nüfusu, sosyal ve dini yapıları fazla olan mahallelerde ev satışları daha çok olurken, kalabalık olmayan ve şehrin merkezinden uzak olan mahallelerde satış miktarı azalmaktadır. Toplumun önde gelen ve saygın kişilerin aldıkları ve sattıkları evler diğer sıradan kişilerininkinden daha pahalıdır. Kadınlar da ev alıp satmaktadırlar. Kadınların daha çok satıcı durumunda olmalarının nedeni, ölen kocanın mahkemece tespit edilmiş borcunu ödemek veya küçük çocuklarının nafakasını karşılamaktır. Müslümanlarla zimmîler birbirlerinden ev almakta ve satmaktadırlar. Bu da gösteriyor ki Müslümanlarla zimmîler aynı mahallelerde yan yana oturmakta ve aynı tip evlerde yaşamaktadırlar.

Ev satışlarında, evi satın alma hakkı İslam hukukunun önce eve bitişik komşu veya ortakların hakkı olduğu için yapılan satışlarda buna uyulduğu görülmekte, nadirde olsa bu kuralın göz ardı edildiği de görülmektedir.

Kaynakça

Gaziantep Şer'ıye Sicilleri

20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 39, 40, 43, 47, 51 ve 122 numaralı siciller.

Diğer Kaynaklar

- AKSOY, Mustafa, (1996). “Sosyal Tarih Açısından “Ev”, “Bark” ve “Evlilik” Kavramlar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*: 101: 53–56.
- AKSOY, Ömer Asım, (1946). *Gaziantep Ağzı*, C.III, İstanbul, İbrahim Horoz Basımevi.
- ALKAN, Turan, (1992). “Ev ve Ailenin Değişimi”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. II: 786-801.
- ATACAN: Erkan, (1996). *Geleneksel Gaziantep Evleri Plân ve Form Özellikleri*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ATALAR, Ali, (2004). *Osmanlı Dönemi Antep Evleri*, İstanbul, Kanaat Basımevi.
- AYVAZOĞLU, Beşir, (1992). “İnsan, Ev, Çevre”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. II: 770-771.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, (1968). *Hukukî İslâmiye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, C. VI, İstanbul, Bilmen Yayınevi.
- ELDEM, Sedat Hakkı, (1984). *Türk Evi Osmanlı Dönemi*, C. III, İstanbul, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı.
- ELDEM, Sedat Hakkı, (1968). *Türk Evi Plan Tipleri*, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.
- EVLİYA ÇELEBİ, (1935). *Seyahatname*, C. IX, İstanbul, İkdâm Matbaası.
- GÖĞÜŞ, M. Oğuz, Tarihsiz. *İlk İnsanlardan Bugüne Çeşitli Yönleriyle Gaziantep*, Cihan Ofset.
- GÜNAY, Reha, (1999). *Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri*, İstanbul, Yem Yayın.
- GÜZELBEY, Cemil Cahit, (1960). “Gaziantep’te Yapıcılık” *Gaziantep Kültür Dergisi*, C. III: 245–246.
- KIVRIM, İsmail, (2007). “XVII. Yüzyılda Gaziantep Şehrinde Ailenin Oluşumu (1650–1700)”: *Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*: 22: 357–392.

- KIVRIM, İsmail, (2005). *Şer'ıye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Konya ve Ayıntâb Şehirlerinde Gündelik Hayat (1670–1680)*: Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- KUBAN, Dođan, (1995). “Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler”, *Türk ve İslâm Sanatı Üzerine Denemeler*: 225–240.
- MOLLA HUSREV, (1980). *Gurer ve Dürer Tercümesi*, (çev. Arif Erkan), C.III. İstanbul, Ensar Neşriyat ve Dağıtım.
- YENER, Şakir Sabri, (1960).“Gaziantep'te 182 Yıllık Bir Ev”, *Gaziantep Kültür Dergisi*, C. III: 163–164.
- YILMAZ, Fikret, (1999/2000). “XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Mahremiyetin Sınırlarına Dair” *Toplum ve Bilim* 83: 92–109.
- ZUHÂYLİ, Vehbe, (1994). *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, (çev. Beşir Eryarsoy, H. Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız), C.VII, İstanbul, Risale Yayınları.

Ek. 1

Tâşların Miktârı ve Yâpuçuların Nizâm Hücçetidir. (GŞS 122-95/1)

Mahmiye-i A'yuntâbda vâki binâ tâ'ifesinden hâla mi'âr-ı hâssa vekili el-hâc Mehmed bin Usta Yusuf ve Tonbâk oğlu el-hâc Mustafa ve Hachac oğlu seyit el-hâc Mustafa ve Mi'mârbâşı oğlu es-seyyid Mehmed Çelebi ve Şekerci oğlu Usta Mehmed ve Mezid oğlu Ahmet ve Zimmî Usta Kızıl ve karındaşı oğlu Zimmî Melkun ve Kölesi oğlu Allahverdi nâm kimesneler ve merkebciler tâ'ifesinden el-hâc Emin ve Gücügeli Seyit Ali ve Emir Ali oğlu Ali ve Köse Ömer oğlu Ahmed ve Üveys oğlu Ömer ve Taşçılar tâ'ifesinden Tombak oğlu Abdullah ve Terzi oğlu Hüseyin ve Abdurrahman Beşe ve Emir Ali oğlu Ali ve oğlu Seyit Mehdi ve Silmecî oğlu Ömer Beşe ve Şebekeci oğlu Mehmed ve Köse Ömer ve el-hâc Emin oğlu Ahmed ve Zimmî İsa oğlu Serkiz nâm kimesneler meclis-i şer'a hâtir-ül lazimüt-tevkirde her biri takrirü kelâm idüb beldemizde bina için kat' olunan tâşların tül ve a'rzları müruru eyyam ile nizâm-ı kadime müğâyir ve ırğad makûlesi dahi ücretlerinde hakkı insâfî tecävüz ve ol vecihle i'bâdullaha zurur ve hasârat zâhir olmağla esnâfımızdan müsinn ve ihtiyâr olanlar ma'rifeti ve marifet-i şer'ile kadimesi beyân ve müceddiden hücçet-i şer'îye ile ilâ mâşaallahu te'âla mikdârları a'yân olunmağı taleb ve iltimaslarımıza binâen havâra tâşının tülü ba'zan onsekiz ve ba'zan onaltı ve ba'zan ondört ve a'rzan dokuz ve ayâğı yedi ve ba'zan altı ve ba'zan beş parmak olub beher bin havâra tâşı yigirmi guruş ve kezalik keymihat müruyesi ta'bir olunân tâşın dahi tülü ve a'rzı ve ayağı bu misillü olub beher bin keymihat müruyesi altmış guruş ve keymihat accelisi ta'bir olunân tâşın dahi ba'zan yigirmi ba'zan onsekiz ba'zan onaltı ve a'zan dahî dokuz ayâğı yedi veyâhud sekiz parmak olub beher bin keymihat accelisi yine altmış guruşa beher tabaka üçer akçeye kahilcî ve hamâl otuzar akçeye irkeci otuzar akçeye merammâtçılar kırkbeşer akçeye çamurcu ve tâş düşen yigirmidörder akçeye fâil yigirmi akçeye ücreti kat' ve cümlemiz râzı olub ba'del yevm zikr olunân tâşları kat' edenler nâkis kat' etmeyüb ettiği süredde yonücü yonmayüb merkebcî götürmeyüb usta olanlar yabmayüb ve ücret-i mezkûreden ziyâde almayüb vel hâsıl bu nizâma muğâyir hareket idenleri hûkkâma haber virmeğe cümlemiz ta'ahhüd eyledik fi mâ ba'd hılâf-ı zühûr ider ise mahkeme-i şerife ta'mîrine yüz kuruş nezirî kabûl eyledik takrîrlerimiz tahrir ve istihkâmen hücçet-i şer'îye olunsun dediklerinde gibbüttastik-ül mü'teber mâ vâki'a bittaleb ketb olundu. Hurruren fi yevmüssâlis vel i'srîn Cemâziye'l-evvel lisene semanûn ve seb'in ve mie ve elf

Ek 2. Resimler*

Resim 1. Oda eşikliği (G. Gül)

Resim 2. Nacarlı oda (A. Atalar)

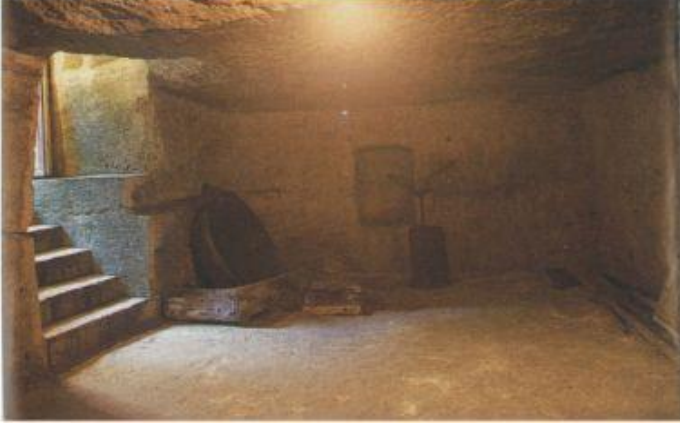
* Resimler Ali Atalar'ın *Osmanlı Dönemi Antep Evleri* isimli kitabı ile Gonca Gül'ün *Gaziantep İli Bey (Kayacık) Mahallesi Geleneksel Doku Koruma ve Geliştirme Önerisi* isimli yüksek lisans tezinden alınmıştır.

Resim 3. Odadan görünüm (G. Gül)

Resim 4. Çıkma(A. Atalar)

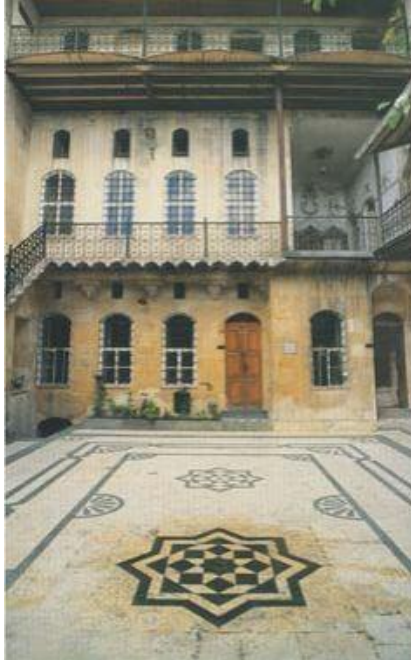
Resim 5: Mağara (G. Gül)

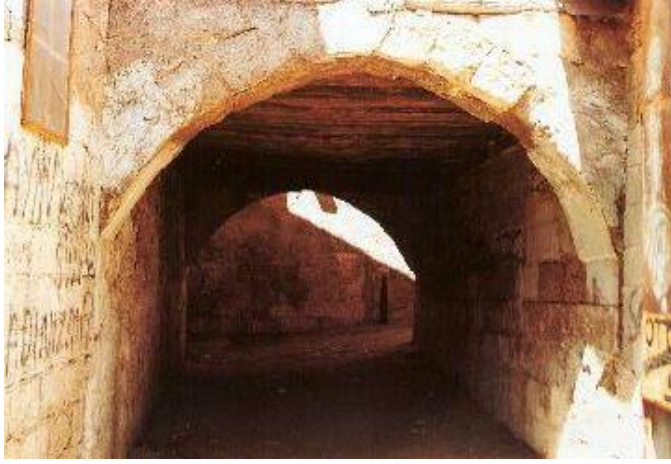
Resim 6. Çeşme (G. Gül)

Resim 7. Eyvan, avlu ve gane (G. Gül)

Resim 8. Alt, üst odalar ve avlu (G. Gül)

Resim 9. Kabaltı (A. Atalar)

Resim 10. Su Kuyusu (A. Atalar)